

העולם הבא – חלק ב'

איך משיגים מקום בשורה הראשונה?

בשיעור הראשון על העולם הבא, ראינו כי חיים שלאחר המוות מהווים עניין יסודי במחשבה היהודית. הצגנו את שני השלבים של החיים שאחרי המוות: המעבר של הנשמה אל עולם הנשמות, והחזרה של הנשמה אל הגוף בתחיית המתים. דנו במושג של העולם הבא כמקום שבו נהנה האדם מן השלמות האישית ומקרבת האלוקים שאותם השיג בעולם הזה.

בשיעור השני נדון בדרך שבה יכול כל אדם לזכות בחיי עולם הבא. לבסוף, נתייחס לשאלה מדוע אין העולם הבא מוזכר בתורה שבכתב.

בשיעור זה נתייחס לשאלות הבאות:

☞ מה אפשר לעשות כדי להבטיח שנוזכה לחלק בעולם הבא?

☞ האם יש לגויים חלק לעולם הבא?

☞ מדוע אין העולם הבא מוזכר במפורש בתורה?

מבנה השיעור:

חלק ראשון:

כיצד מקבלים חלק בעולם הבא?

פרק א. קיום מצוות

פרק ב. לימוד תורה

פרק ג. מעשים מסוימים ששכרם הוא בעולם הבא

פרק ד. עבודת המידות

פרק ה. אמונה וגישות יסוד

פרק ו. בני אומות העולם

חלק שני:

מדוע אין בתורה אזכור מפורש של העולם הבא?

פרק א. זה מובן מאליו

פרק ב. המעטת ערך

פרק ג. המניעים הנכונים

פרק ד. פתח לספקות

חלק ראשון: כיצד מקבלים חלק בעולם הבא?

יש אנשים המתמקדים לחלוטין בחיים על כוכב לכת זה ואינם מביאים בחשבון את המושג של חיים לאחר המוות, או של עולם הנשמות. כמאמר שמופיע להלן, מדובר בפרוייקט מעניין: בראשית המילניום טמן עיתון ה"ניו יורק טיימס" באדמה קפסולת-זמן מלאה במזכרות מן התרבות שלנו, על מנת שבשנת 3,000 (לפי הספירה הנוצרית) יוכלו להסתכל לאחור עלינו, כפי שאנו מתבוננים לאחור על הציוויליזציות שחיו בשנת 1,000.

מי – או מה – יפתח את קפסולת ה"טיימס" (Times פירושו זמנים) בעוד אלף שנה? תחזיות נכונות נחשבות המבחן העליון של המדעים הקשים כגון פיזיקה וכימיה. עבור אלה מאתנו העוסקים במדעים המכונים "רכים" – כגון היסטוריונים, ביולוגים של האבולוציה, ומשקיעים בשוק ההון – התחזיות שלנו מתבטלות כל העת בגלל משתנים עצמאיים ובגלל השפעתם של אירועים בלתי ניתנים לצפייה, כגון רציחות או התנגשויות של כוכבים... ייתכן שהיום הזה, בפעם הראשונה בהיסטוריה האנושית, נימחק ע"י מלחמה גרעינית, אסון טבע, מגפה אשר תחלוף על פני הגלובוס, או על ידי אסון אחר שלא ניתן כלל לצפותו. יחד עם זאת, על אף שקשה לחזות את העתיד, ניתן לשרטט מספר תסריטים לגבי זהותו של פותח הקפסולה.

אנשי ניו יורק

התסריט הפשוט ביותר הוא זה של 'עסקים כרגיל', תסריט אשר מניח כי לא יהיה אסון בינלאומי אשר יערער את הציוויליזציה. במקרה זה, אני צופה בבטחה את עליונותם המתמשכת של אותם גורמים גיאוגרפיים אשר הפכו את ארה"ב ואת אירופה למעצמותיו של העולם הנוכחי. גורמים אלו הם השטח הגדול שלהם, המגוון הסביבתי ויכולת ההישרדות, משאבי הטבע העתירים, אקלים יציב יחסית, מורשת היסטורית וריכוזי אוכלוסייה יעילים. ניו יורק, האתר של "קפסולת הטיימס", תישאר הביטוי החשוב ביותר שלהם.

אנשי ניו זילנד

מה יוכל לעצור את התסריט של עסקים כרגיל? אפשרות גלויה אחת היא מלחמה גרעינית... קונפליקט גרעיני, עם כל האימה שבו, עשוי לא להרוג את כולם. יחד עם זאת, פצצות או נשורת רדיואקטיבית עלולות להשמיד כל עיר גדולה בכל יבשת. היעדים היחידים אשר איש לא יתעסק בהפצצתם הם איים רחוקים באוקיינוס. סביר להניח כי אוכלוסיותיהם של איים אלה ישרדו, אך תהיה להם בעיה: רובם של איים רחוקים אלו נוצרו מלבה וולקנית או מאלמוגים; אין להם שום מחצבי מתכת. אולי ניתן יהיה לאסוף די שאריות של מתכת, אך אם לא, ניתן לדמיין את אוכלוסיותיהם של איים אלה נסוגות לתקופת האבן. רק בניו זילנד יש מחצבי מתכת, והיא גדולה דיה ומאוכלסת דיה כדי לשמר ספרים וידע לגבי טכנולוגיית המתכת. יהיו אשר יהיו אנשי ניו זילנד שאחרי הגרעין, על פי תסריט זה הם יבקרו בסופו של דבר ביבשות מופצצות וחסרות-חיים אלו, ינברו בהריסות ויגלו את "קפסולת הטיימס".

יפנים

יש סוג נוסף של אסון, אשר סביר אף יותר שיעצור את ה'עסקים כרגיל'. כבר היום אנו חיים בתוך אסון סביבתי מואץ, כאשר אנו משמידים את יערות הטבע, הביצות ואזורי גידול הדגים שנותרו בעולם, אנו מזהמים את האוויר, הקרקע והמים, ומתקרבים לקצה גבול היכולת של כדור הארץ שלנו לבצע פוטוסינתזה. כבר היום נראה סביר, שכל המאגרים הנגישים של מים טריים יאזלו עם הצרכים הגדלים של אוכלוסיית העולם – אף אם שיעור גדילתה של האוכלוסייה ימשיך להאט. לפי מצב העניינים היום, אין לנו זמן רב להתעשת במובן הסביבתי. אם ניכשל, רוב העולם, לא רק היבשות, אלא גם ניו זילנד ואיים מאוכלסים נוספים – יידמו לסומליה היבשה של היום.

במהלך אלפי השנים האחרונות, כבר כילו בני האדם את מחצבי הברזל והנחושת הגדולים והרדודים של העולם, אלה שנחצבו על ידי המשתמשים בכלי האבן כדי לפתח כלי מתכת. המחצבים הגדולים שנותרו הם עמוקים, וחציבתם דורשת טכנולוגיה גבוהה;

לא יהיה בכוחן של קבוצות בני אדם מפוזרות וחסרות מדינה להמציא טכנולוגיה זו מחדש. כאשר יעמוד לרשותה של האנושות רק פסולת של מתכת, רוב האנשים יחזרו למצב של ציידים-אספנים. מי אם כן, יצליח? קל להניח: אותם אנשים שכבר היו במצב הטוב ביותר בתקופה הניאוליתית.

היפנים, השוונגים בסביבה הממוזגת ביותר של גשמים רבים, קרקעות וולקאניות פוריות ואקלים ממוזג, הובילו כאוכלוסייה של ציידים-אספנים לפני אלפי שנים והם היו המפתחים הראשונים של קדרות ושל כפרים קבועים. מאותן הסיבות, סביר להניח כי הציידים-אספנים היפנים יהיו המובילים באוכלוסיית הציידים-אספנים בעולם של שנת 3,000. כמו הפולינזים מתקופת האבן בעבר, אותם יפנים של תקופת האבן העתידיית יבנו רפסודות חוצות-ימים, יפליגו במרחבי האוקיינוס, יגיעו לניו יורק וייתקלו ב"קפסולת הטיימס" (מתוך www.nytimes.com, Diamond Jared, To Whom It May Concern, 5 בדצמבר, 1999).

ציוויליזציה שמטרתה להגיע לעתיד רחוק, חייבת להביא בחשבון גורמים כגון משאבים טבעיים, טכנולוגיה, ומיומנויות-הישרדות אשר יכינו אותה היטב ליעד זה. אך, המושג "עולם הבא" ביהדות אינו קשור כלל לשנות-לוה, הקיימות רק בעולם הזה. ההכנה לעולם הבא – קיום נצחי דינמי שהוא מעבר לעולם הזה – אינה תלויה בגורמים כאלה. היכולת להגיע לעולם הבא מושגת על ידי עיסוק בתיקון האישיות, סיוע לזולת, לימוד תורה וקיום מצוות. התלמוד אומר כי בפוטנציאל, כל יהודי יכול להגיע לעולם הבא:

1. תלמוד בבלי, סנהדרין צא – לכל אחד מעם ישראל יש אפשרות להגיע לעולם הבא.

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא.

גודלו של "חלק" זה יהיה תלוי בקשר שלנו לתורה ולמצוותיה ובמידה שבה אנו מתקנים את אישיותנו ומסייעים לזולת. דוגמאות לכך מופיעות להלן.

פרק א. קיום מצוות

ה' נתן את המצוות לעם ישראל כמסגרת מקיפה לחיים יהודיים. המצוות מאפשרות לכל אדם לבנות מערכות יחסים אישיות, מלאות משמעות, עם הקב"ה. המצוות הן האמצעים המאפשרים לנו ללכת בדרכי ה', לפתח את אישיותנו ולעדנה, לחזק את האמונה היהודית, ולהחדיר תכלית בכל מעשה.

1. הרב אשר חיים לוין, *Set in Stone*, עמ' 31 - כל מצווה שאנו מקיימים מחברת אותנו מהותית עם הקב"ה.

היהדות, יותר משהיא דת, היא מערכת יחסים. רק באמצעות קיום מצוות יכול אדם לבנות מערכת יחסים עמוקה, מתמשכת ומשמעותית עם ה'...

המילה "מצווה" קרובה אל המילה "צוותא", שפירושה חיבור או התקשרות. עצם המילה מלמדת אותנו על יצירת קשר עם ה'.

2. תלמוד בבלי, סוטה ג: - המצוות מלוות את האדם לעולם הבא.

א"ר יונתן, כל העושה מצווה אחת בעוה"ז מקדמתו והולכת לפניו לעוה"ב, שנאמר (ישעיהו נח) וְהָלַךְ לְפָנַי צְדָקָךְ.

3. תלמוד בבלי, עבודה זרה ד: - המצוות מעידות על אמונתנו בעולם הבא.

אמר ריב"ל כל מצות שישראל עושין בעולם הזה באות ומעידות אותם לעוה"ב.

4. ר' יוסף אלבו, "ספר העיקרים" ד:מ - קיום מצוות, שלא כמו בכל מערכת חוקים אחרת, מביא חיי נצח.

ושמרתם את חקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, וזה בלי ספק ידבר על השכר הרוחני הפרטי לכל אחד ואחד על זה הדרך, כי הוא היה מזהירם שישמרו חקיו ומשפטיו אף על פי שיהיה בהם טורח יותר מבשמירת חקי ארץ מצרים וחקי ארץ כנען, ואף על פי שבשמירת חקי ארץ מצרים וחקי ארץ כנען היו מצליחין כללי האומות ההן, מכל מקום לא היה מגיע בהם אל היחיד עיקר שלמותו שהוא החיים הנצחיים לנפש כמו שיגיע במשפטי השם יתברך, וזהו שאמר ושמרתם את חקותי ואת משפטי וגו', כלומר שמרו אותם אף אם יש טורח בשמירתם, שיש להם יתרון ומעלה על זולתם, כי החקים הללו הם מועילים אל היחיד גם כן להביאו לחיי העולם הבא, וזהו אמרו אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, מה שאין כן בשאר חקי האומות ההן.

5. הרב חיים מוולוז'ין, "רוח חיים" ד:טו - כמו כרטיס כניסה, קובעות המצוות האם רשאי האדם להיכנס לעולם הבא והיכן הוא "ישב" בו.

העולם הזה דומה לפרוודור [בפני העולם הבא, התקן עצמך בפרוודור כדי שתכנס לטרקלין]. ידוע מה שאמרו בכמה מקומות כי כל מעשי האדם במצות הם הם שכרו והוא בעצמו עושה לו השכר. והנה השכר הוא להתענג על ה' בנועם זיו השכינה. והיותר גדול מתקרב יותר ומחיצתו לפניו ממחיצת חבירו וזהו העונג האמיתי. ועל ידי התורה והמצוות מתקרב הוא יותר.

והמצוות הם תרי"ג לבושים, לבוש לכל אבר וגיד מהרמ"ח אברים ושם"ה גידים וכשהיא מלובשת כולה מתקרבת יותר לקונה ותתענג. אם כן הרי האדם עושה לעצמו הלבוש למען יוכל לכנס לקבל השכר... ומי שמלובש כולו עולה למעלה, ומבלעדי לבושים, השוערים והשומרים שם אין מניחין לעלות ערטלאי. וכשנלבש בלבושים הם לו כחותם המלך, ויניחוהו השומרים עד מקום מדריגתו.

פרק ב. לימוד תורה

תורה היא תכנית האב של העולם ולימודה הוא היסוד לכל חיי היהדות. תורה היא חכמת ה' המתגלה אל האדם. לכן מביא אותנו לימודה אל העולם הבא. עם ישראל חונן שמחה אמתית כאשר הוא מכיר בקשר עם ה' שהוא תוצאה של לימוד התורה, וכן בחכמה שאנו משייגים מלימודה. כפי ששואל הרב יצחק ברקוביץ מ"כולל ירושלים", "אתם מכירים אומה אחרת הרוקדת עם ספרי החוקים שלה? האם אתם מכירים מדענים הרוקדים עם ספריהם?" בהקשר זה נוכל להבין את הסיפור הבא:

ערב אחד היה האדמו"ר מצאנז, מחבר הספר "דברי חיים", בדרכו למקווה. כאשר עבר ליד הבית שבו התאכסן ידידו ר' יצחק, שמע את קול לימוד התורה מתנגן באוויר הלילה הקר. האדמו"ר מצאנז, אשר שמע את אופן לימודו של ר' יצחק, נעצר במקומו, נעמד ליד הדלת, ובמשך שעה תמימה עמד ליד הדלת הסגורה והאזין לשיעור. בינתיים ירד השלג סביבו, עם משבי רוח עזים, וזקנו של הרב נמלא כפור. הרב לא שם לב כי זקנו הקפוא נדבק לידיה הדלת שלידה עמד. כאשר הבחינו בני משפחתו של הרב כי הוא טרם שב הביתה, יצאו לחפש ומצאו אותו דבוק לידיה הדלת שלידו. מיד הביאו מים חמים, מזגו בזהירות על הזקן הקפוא כדי להפשיר את הקרה, ושחררו את הרב מן המקום שבו עמד.

"מה יכולתי לעשות?" שאל הרב שאלה רטורית. "שמעתי קולה של תורה ולבי הוליך אותי בכיוון הקול. האמינו לי, אילו פתחו באותו רגע את שערי גן עדן והזמינו אותי להיכנס, לא הייתי עוזב את מקומי..." (ראה אבות ד:יז)

"יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא." (מתוך Glimpses of Greatness, הוצאת "מאזניים", עמ' 117)

1. פרקי אבות ב:ז – השכר על מאמץ בלימוד תורה הוא חיי עולם הבא.

קנה שם טוב, קנה לו לעצמו; קנה לו דברי תורה, קנה לו חיי העולם הבא.

2. תלמוד בבלי, נדה עג. – לימוד תורה מבטיח מקום בעולם הבא.

תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא שנאמר (חבקוק ג) הליכות עולם לו, אל תקרי 'הליכות' אלא 'הלכות'.

3. תלמוד בבלי, חגיגה יב: – ה' יעשה חסד עם אלה שעסקו בתורה.

אמר ר"ל כל העוסק בתורה בעוה"ז שהוא דומה ללילה, הקב"ה מושך עליו חוט של חסד לעוה"ב שהוא דומה ליום, שנאמר יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי.

4. תלמוד בבלי, בבא מציעא פה: – המתאמצים ללמוד תורה יחוו חופש בעולם הבא.

אמר ליה ר' ירמיה לר' זירא מאי דכתיב (איוב ג) "קטן וגדול שם הוא ועבד חפשי מאדניו"??...

כל המקטין עצמו על דברי תורה בעוה"ז נעשה גדול לעוה"ב, וכל המשים עצמו כעבד על דברי תורה בעוה"ז נעשה חפשי לעוה"ב.

5. תלמוד בבלי, סנהדרין צב. – המלמד תורה בעולם הזה ילמד תורה גם בעולם הבא.

אמר רב שישת, כל המלמד תורה בעוה"ז זוכה ומלמדה לעולם הבא.

6. תלמוד בבלי, עירובין נד: – אדם המלמד תורה במסירות, באכפתיות ובסבלנות ללא קץ זוכה לעולם הבא.

לרב פרידא היה תלמיד אשר היה צריך לחזור בפניו על השיעור ארבע מאות פעם עד שהתלמיד הבין. יום אחד נאלץ רב פרידא לצאת לקיום מצווה לאחר השיעור. לימד הרב פרידא את תלמידו [ארבע מאות פעם], אך התלמיד לא הבין. שאל הרב, "מה השתנה היום?" השיב [התלמיד], "מן הרגע שבו אמרת שעליך לצאת אחר כך לקיים מצווה, הוסחה דעתי – כל הזמן חשבתי כי בכל רגע תעזוב." אמר רב פרידא, "הנח דעתך ואלמד אותך שוב," וחזר על השיעור ארבע מאות פעמים נוספות.

יצאה בת קול ואמרה, "האם תעדיף לחיות עוד ארבע מאות שנה [כשכר] או שאתה וכל בני דורך יזכו לעולם הבא?" השיב, "שאני ובני דורי נזכה לעולם הבא." אמר להם הקב"ה, "תנו לו את שני הדברים".

רבי פרידא הוה ליה ההוא תלמידא דהוה תני ליה ארבע מאה זימני וגמר יומא חד בעיוה למלתא דמצוה תנא ליה ולא גמר א"ל האידינא מאי שנא א"ל מדהיאא שעתא דא"ל למר איכא מילתא דמצוה אסחאי לדעתאי וכל שעתא אמינא השתא קאי מר השתא קאי מר א"ל הב דעתך ואתני לך הדר תנא ליה ד' מאה זימני [אחריני]

נפקא בת קלא וא"ל ניחא לך דליספו לך ד' מאה שני או דתיזכו את ודרך לעלמא דאתי אמר דניזכו אנא ודריי לעלמא דאתי אמר להן הקב"ה תנו לו זו זו.

פרק ג. מעשים מסוימים ששכרם הוא בעולם הבא

עד עתה דיברנו באופן כללי על זכייה בעולם הבא באמצעות קיום מצוות ולימוד תורה. אך האם יש מצוות ומעשים מסוימים אשר ניתן לעשותם כדי להגדיל חלקנו בעולם הבא?

1. תלמוד ירושלמי, פאה א:א – מתן צדקה משתלם בעולם הבא.

מונבו המלך עמד ובוזבז כל נכסיו לעניים, שלחו לו קרוביו ואמרו לו, אבותיך הוסיפו על שלהן ועל של אבותיהן ואתה ביזבתה את שלך ואת של אבותיך, א"ל, כל שכן, אבותי גזזו בארץ ואני גזזתי בשמים... אבותי גזזו אוצרות שאין עושין פירות ואני גזזתי אוצרות שהן עושין פירות... אבותי גזזו במקום שהיד שולטת בו ואני גזזתי במקום שאין היד שולטת בו... אבותי גזזו ממון ואני גזזתי נפשות... אבותי גזזו לאחרים ואני גזזתי לעצמי... אבותי גזזו בעולם הזה ואני גזזתי לעולם הבא.

הרב חיים צאנזר מברודי היה תלמיד חכם גדול, ובנוסף לכך היה בעל חסד שכיתת רגליו מדלת לדלת, כשהוא אוסף כסף למטרות צדקה. פעם אחת ניסה לגייס כסף עבור איש עסקים חשוב אשר ירד מנכסיו והיה במצוקה נוראה. הרב ניגש למר נלשטיין (שם בדוי), אדם אמיד מן הקהילה, וביקש ממנו תרומה. נראה היה כי מר נלשטיין מתעניין במקרה, והוא הזמין את הרב לשבת ולהרגיש בנוח.

"מיהו אדם זה אשר עברו אוספים את הכסף?" שאל.

"איני רשאי לגלות את שמו, הגיב הרב. "עליך לסמוך עליי שהוא אדם הגון וחשוב."

נראה כי תשובה זו לא סיפקה את מר נלשטיין.

"אני מאמין לרב, אמר מר נלשטיין, "ואני מוכן לתרום אלף דולר. רק אמור לי את שמו."

הרב צאנזר נע בכסאו. "בעבר, נהג האדם שאני אוסף עבורו לתת סכומים גדולים מאוד לצדקה. כעת עסקיו כושלים והוא זקוק לסיוע מיידי. כיצד אוכל לביישו בחשיפת שמו?"

מר נלשטיין התעקש אף יותר. "אתן לך מחצית מן הסכום שלו אתה זקוק אם תחשוף את זהותו. אני מבטיח לשמור זאת בסוד."

"אני מעריך את נדיבותך, אך כבודו של איש אומלל זה יקר מדי בעיניי. אף אם תתן את כל הסכום בבת אחת, לא אחשוף את שמו. אעדיף ללכת מדלת לדלת שעות רבות ולאסוף סכומים קטנים מאשר להפר את אמונו."

מר נלשטיין השפיל מבט, וכאשר הרים שוב את ראשו עמדו דמעות בעיניו. "הרב, הוא אמר בקול חנוק. "אף אני בצרות גדולות. בגלל שורה של החלטות ונסיבות אומללות, אבד לי כל הוני. חששתי לשתף בזאת אדם כלשהו, שמא ייוודע הדבר ברבים, ונושיי יתנפלו עליי, ואז תהיה הבושה גדולה מנשוא. אין לי אמצעים לחיות את חיי היום יום, שלא לדבר על תשלום חובות. אני רואה כי הרב אמין ביותר, ושסודי יהיה בטוח אצלו. עליי להודות כי אני זקוק לסיוע כלכלי, אך מתבייש לפנות לעזרה או לקבץ נדבות לעצמי."

הרב צאנזר מיהר להגיב בחום והבטיח לסייע לאדם המוסכן. לאחר שבועיים, שוב אסף הרב צדקה למען איש עסקים חשוב שירד מנכסיו. הוא הצליח להעמיד את מר נלשטיין על רגליו, בלי לחשוף את סודו כלל, ובלי שייפגם שמו הטוב כאיש עסקים מצליח. (מתוך Glimpses of Greatness, הרב דוד קופלמן, הוצאת "מאזניים", עמ' 60-61)

2. תלמוד בבלי, כתובות קיא. – חיים בארץ ישראל או אפילו התהלכות בה מבטיחים לאדם עולם הבא.

א"ר ירמיה בר אבא א"ר יוחנן, כל המהלך ארבע אמות בארץ ישראל מובטח לו שהוא בן העולם הבא.

פרק ד. עבודת המידות

1. תלמוד בבלי, תמיד לב. עם רש"י - תיקון האופי וענווה מובילים לחיי העולם הבא.

אמר [אלכסנדר מוקדון] להם [לחכמי הדרום], "מה יעשה אדם כדי שיחיה [בעולם הבא]?" אמרו לו "הרוג עצמו [כלומר, ישפיל עצמו]. ומה יעשה אדם כדי למות?" "יגביה עצמו [יתגאה]."

אמר להן מה יעביד איניש ויחיה, אמרו ליה ימית עצמו (ישפיל את עצמו), מה יעביד איניש וימות, יחיה את עצמו (יגביה את עצמו).

2. רבנו יונה, "שערי תשובה" ביז - כאשר האדם אינו משקיע הרבה בצרכי גופו ובגשמיות, מוביל הדבר לחיי העולם הבא.

וכמה קשה המות למי שלא הפריד תאות העולם מנפשו עד אשר יפרידנה המות! ואמרו רבותינו זכרונם לברכה במסכת דרך ארץ: רצונך שלא תמות? מות עד שלא תמות! ביאור הענין: הרוצה שיהיה לו יום המות לחיי עד, ידבר אל לבו אחרי אשר סופו [=מכיוון שסופו] לעזוב את האדמה ולהניח חפצי הגוף ובאחריתו ישטמו ויטשם, יעזבם בחיים, ולא ישתמש באדמה רק [=אלא] לעבודת הבורא יתעלה, ואז יהיה לו יום המות לחיים שאין להם הפסק.

3. הרב אליהו דסלר, Truth for Strive, כרך ג', עמ' 215 - התאמת הייך לערכים רוחניים מביחה כי תזכה לחיי העולם הבא.

"רצונך שלא תמות? מות עד שלא תמות!" [שערי תשובה ביז] משמעותה של אמירה זו היא כי אם רצונך לחיות חיי רוח אמתיים, תהיה כמות כלפי הרצונות השקריות אשר מסיטים אותך ממטרה זו. נסה לרכוש בעולם הזה את נקודת המבט שתהיה לך כאשר תעבור למצב אחר.

4. תלמוד בבלי, סנהדרין פח: - שכרן של ענווה וצניעות מתקבל בעולם הבא.

שלחו מארץ ישראל דברים אלו: "מי ראוי לעולם הבא? אדם שהוא ענו, שפל, כורע ברך בכניסתו וביציאתו, ולומד תורה ולא מחזיק טובה לעצמו."

שלחו מתם: איזהו בן העולם הבא ענוותן ושפל ברך שייף עייל שייף ונפיק וגרים באורייתא תדירא ולא מחזיק טיבותא לנפשיה.

פרק ה. אמונה וגישות יסוד

הרמב"ם קבע שלושה עשר עיקרי אמונה המסכמים את מהותה של היהדות. אמונה בעיקרים אלו, המופיעים במקור 2 להלן, מביאה את האדם לחיי העולם הבא.

1. רמב"ם, פירוש למשנה, סנהדרין יא: - אמונה בשלושה עשר עיקרי אמונה עושה את האדם ראוי לעולם הבא.

וכאשר יהיו קיימים לאדם כל היסודות הללו ואמונתו בהם אמתית, הרי הוא נכנס בכלל ישראל, וחובה לאהבו ולחמול עליו וכל מה שצנח ה' אותנו זה על זה מן האהבה והאחווה ויש לו חלק.

2. רמב"ם, שלושה עשר עיקרי אמונה - י"ג עיקרי האמונה הם חלק מן התפילה היומית; לפני כל עיקר מצהירים "אני מאמין באמונה שלמה ש..."

1. אני מאמין באמונה שלמה, שהבורא יתברך שמו הוא בורא ומנהיג לכל הברואים, והוא לבדו עשה, ועושה ויעשה לכל המעשים.

2. אני מאמין באמונה שלמה, שהבורא יתברך שמו הוא יחיד ואין יחידות כמוהו בשום פנים, והוא לבדו אלקינו, היה הוה ויהיה.
3. אני מאמין באמונה שלמה, שהבורא יתברך שמו אינו גוף, ולא ישיגוהו משיגי הגוף, ואין לו שום דמיון כלל.
4. אני מאמין באמונה שלמה, שהבורא יתברך שמו הוא ראשון והוא אחרון.
5. אני מאמין באמונה שלמה, שהבורא יתברך שמו לו לבדו ראוי להתפלל, ואין לזולתו ראוי להתפלל.
6. אני מאמין באמונה שלמה, שכל דברי נביאים אמת.
7. אני מאמין באמונה שלמה, שנבואת משה רבנו עליו השלום היתה אמתית, ושהוא היה אב לנביאים, לקודמים לפניו ולבאים אחריו.
8. אני מאמין באמונה שלמה, שכל התורה המצויה עתה בידינו היא הנתונה למשה רבנו עליו השלום.
9. אני מאמין באמונה שלמה, שזאת התורה לא תהא מקלפת ולא תהא תורה אחרת מאת הבורא יתברך שמו.
10. אני מאמין באמונה שלמה, שהבורא יתברך שמו יודע כל מעשה בני אדם וכל מחשבותם, שנאמר: היוצר יחד לבם, המבין אל כל מעשיהם.
11. אני מאמין באמונה שלמה, שהבורא יתברך שמו גומל טוב לשומרי מצותיו ומעניש לעוברי מצותיו.
12. אני מאמין באמונה שלמה בביאת המשיח, ואף על פי שיתמהמה, עם כל זה אחכה לו בכל יום שיבוא.
13. אני מאמין באמונה שלמה, שתהיה תחית המתים בעת שיעלה רצון מאת הבורא יתברך שמו ויתעלה זכרו לעד ולנצח נצחים.

פרק ו. בני אומות העולם

שלא כמו בדתות השקר, אין היהדות מעודדת אנשים מבחוץ להצטרף אליה כדי לזכות בחיי העולם הבא. לפי המאירי והרמב"ם, הדרך שבה יכול גוי לזכות לחיי העולם הבא הוא באמצעות קיום המצוות שבהן הוא חייב, כלומר, שבע מצוות בני נח.

התלמוד (סנהדרין נו.) מונה מצוות אלו כך: לא לדבר לשון הרע, לא לעבוד עבודה זרה, לא לנאוף, לא לרצוח, לא לגנוב, לא לאכול איבר מן החי, ולמנות דיינים.

1. תלמוד בבלי, עבודה זרה י: - לגוי המתנהג במוסריות יש חלק לעולם הבא.

הוא [אנטונינוס קיסר רומא] שאל אותו [את ר' יהודה הנשיא]: "יש לי חלק לעולם הבא?" השיב לו, "כן." "אך הפסוק אומר, לא יהיה שריד לבית עשו (עובדיה א:יח)." "פסוק זה מתייחס רק למי שנוהג כמעשי עשו."

א"ל אתינא לעלמא דאתי א"ל אין א"ל והכתיב (עובדיה א) לא יהיה שריד לבית עשו בעושה מעשה עשו.

2. רמב"ם, הלכות מלכים ח:א - גוי חייב לשמור שבע מצוות בני נח בגלל הסיבות הנכונות.

כל המקבל שבע מצוות ונוהר לעשותן הרי זה מחסידי אומות העולם, ויש לו חלק לעולם הבא, והוא שיקבל אותן ויעשה אותן מפני שצָנָה בהן הקב"ה בתורה, והודיענו על ידי משה רבינו ... אבל אם עשאן מפני הכרע הדעת אין זה גר תושב, ואינו מחסידי אומות העולם, ולא מחכמיהם.

נקודות לסיכום החלק הראשון:

- מלכתחילה, יש לכל אדם מישראל הזדמנות לזכות לחיי העולם הבא. איכותם של חיים אלו נקבעת על פי אורח חיינו בעולם הזה. ה"תעודה" העיקרית שיש להציג בעולם הבא היא קיום מצוות וחיבור לתורה.
- בכל זאת, מעשים מסוימים, כגון נתינת צדקה וחיים בארץ ישראל, הם דרכים בטוחות לזכות לחיי העולם הבא. בנוסף לכך, עבודת המידות לשיפור האישיות וחיזוק האמונה של האדם מעניקים חלק בעולם הבא.
- אפילו גויים יזכו לחיי נצח, אם יקיימו את שבע מצוות בני נח.

חלק שני: מדוע אין התורה מזכירה במפורש את העולם הבא?

כפי שצינו בשיעור הראשון על העולם הבא, התורה רק רומזת לקיומם של חיים אחרי המוות, אך אינה מזכירה זאת במפורש. רבים מן המפרשים הקלאסיים מוטרדים מהשמטה ברורה זו של דבר כל כך מרכזי במחשבה היהודית. מדוע אין התורה מזכירה במפורש את השכר הרוחני על קיום מצוות ואינה חושפת את מטרתה הנעלה של הבריאה?

כשנלמד מעט מן התשובות, נמצא כי התורה אומרת לנו הרבה יותר על העולם הבא מתוך שתיקתה בנושא.

פרק א. זה מובן מאליו

יש עיקרון יסודי שהתלמוד מיישם בלימוד התורה: אם הדבר הוא הגיוני, אזי אין צורך שימוקם בתוך פסוק מסוים בתורה. עיקרון זה נוגע לשכר בעולם הבא.

1. רב סעדיה גאון, אמונות ודעות, ט:ב – ההיגיון קובע כי יש שכר לעולם הבא.

ואם יאמר אומר, הן לא נמצא מה שזכר בתורה מן הגמול, כי אם בעולם הזה בלבד? ... אחת מהנהגה, שגמול העולם הבא מפני שאין עומדין עליו כי אם בשכל כאשר בארנו, לא זכרתהו התורה כי אם בקצרה, כאשר עשתה ב"ויצו ה' אלקים על האדם לאמר", ולא אמרה, 'אנכי ה' אלקיך לא תרצה לא תנאף לא תגנוב', כי השכל מורה על כל אלה, אבל הראתה "ומען הדעת טוב ורע לא תאכל", מפני שאין השכל מורה עליו. וכן לא הזכירה הגמול האחר, בעבור שסמכה על השכל שיוורה עליו.

כאשר רואים את חוסר הצדק שבעולם הזה, צדיק ורע לו, רשע וטוב לו - ההיגיון אומר כי קיים עולם נוסף שבו ייעשה הצדק. במקור הבא, אנו רואים את הדוגמה של האבות אשר כביכול לא קיבלו שכר על מעשיהם הטובים, אלא אם כן מביאים בחשבון כי הם יקבלו שכר בעולם הבא.

2. כלי יקר, ויקרא כו:ב – כיצד קיבלו אבותינו שכר יותר מאשר אנשים אחרים בהיסטוריה? הם קיבלו שכר בעולם הבא.

...שראינו בעינינו כמה גדלה חיבת ה' אל אבותינו אברהם יצחק ויעקב. ואילו היתה הצלחתם בעולם הזה סוף הצלחתם, אם כן מה יתרון היה לאברהם על נמרוד הרשע כי זה מלך בכיפה ואברהם היה נע ונד כל הימים מתהלך מאהל אל אהל מגוי אל גוי, וכן יצחק ויעקב לא ידענו מה היה להם מן השכר האמיתי כי אם זה השכר המיועד לזרעם הוא סוף שכרם, מה כשרון לבעליו כי אחרי מותם ינחלו זרעם את הארץ והמה יצאו מן העולם ריקם מכל עמלם, ואפילו לישראל נוחלי הארץ מה יתרון להם אפילו בזמן השלוה על כל מלכי הארץ אשר צלחו ומלכו בעולם כמותם ומקצתם יותר מהמה, אין זה כי אם שָׂרַב טוב הצפון לצדיקים הוא חלקם ונחלתם של האבות ושל כל תולדותיהם כיוצא בהם כי תורה אחת לכלם:

פרק ב. המעטת ערך

הרב מרדכי בכר מספר, שיום אחד הגיע הביתה עם שולחן מתקפל גדול ארוז בתוך קופסה מרובעת על גג מכוניתו. בנו בן השלוש יצא לקבל את פניו, וכאשר ראה את הקופסה, קרא, "אבא, קנית פיצה גדולה!"

ביכולתנו לתאר דברים רק במסגרת של הקטגוריות המוכרות לנו מניסיונו. מאחר שחסר לנו אוצר המילים הנדרש כדי לתאר את העולם הבא, נמנעה התורה מדיבור עליו, שמא ימעטו בערכו של מושג עמוק זה.

1. תלמוד בבלי, ברכות לד: - אף אחד אינו יכול לתפוס את המושג של עולם הבא.

ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות המשיח, אבל לעולם הבא - עין לא ראתה אלהים זולתך. (ישעיהו סד:ג)

2. רמב"ם, "הלכות תשובה" ה:ז-ז - כל השוואה להנאות העולם הזה ממעיטה בערכו של העולם הבא.

הטובה הגדולה שתהיה בה הנפש בעולם הבא אין שום דרך בעולם הזה להשיגה ולידע אותה, שאין אנו יודעים בעולם הזה אלא טובת הגוף ולה אנו מתאוין, אבל אותה הטובה גדולה עד מאד ואין לה ערך בטובות העולם הזה אלא דרך משל ...

...כבר הודיעונו החכמים הראשונים שטובת העולם הבא אין כח באדם להשיגה על בוריה ואין יודע גדלה ויפיה ועצמה אלא הקב"ה לבדו, ושכל הטובות שמתנבאים בהם הנביאים לישראל אינן אלא לדברים שבגוף, שנהנין בהן ישראל לימות המשיח בזמן שתשוב הממשלה לישראל, אבל טובת חיי העולם הבא אין לה ערך ודמיון ולא דמוה הנביאים כדי שלא יפחתו אותה בדמיון.

3. אבן עזרא, דברים לב:לט - העולם הבא הוא מושג עמוק מכדי שיוזכר בתורה.

ורבינו האי"ל אמר, כי לא הוצרך הכתוב לפרש דבר העולם הבא, כי היה ידוע בהעתקה [במסורת]. ולפי דעתי, שהתורה נתנה לכל, לא לאחד לבדו. ודבר העולם הבא לא יבינו אחד מני אלף, כי עמוק הוא.

4. הרב מרדכי בכר, Gateway to Judaism, עמ' 63 - הסכנות שבפשטנות יתרה.

העולם הבא הוא רוחני בלבד, אך אין לנו אפשרות לתארו בלי להזדקק למטפורות מן העולם הגשמי שלנו. במוחותיהם של בני האדם, נתפסות מטפורות אלה בקלות כמציאות, לכן ככל שמתארים יותר את העולם הבא כך ממעיטים אותו יותר בדמיון המוגבל שלנו. התוצאות האיומות של הפשטות יתר ושל מטפורות נראות היטב כאשר רואים את התפיסה המערבית העממית של גן עדן ובו מלאכים מנגנים בנבל, וגיהנום ובו שדים עם קלשונים בידיהם!

פרק ג. המניעים הנכונים

התורה לא הזכירה את העולם הבא משום שאנו אמורים לקיים תורה ומצוות בגלל ציווי השם, ולא על מנת לקבל שכר.

1. פרקי אבות א:ג - אין לעבוד את ה' על מנת לקבל פרס.

אנטיגנוס איש סוכו קבל משמעון הצדיק, הוא היה אומר: אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס, אלא הוו כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס ויהי מורא שמים עליכם:

2. מהר"ל, "תפארת ישראל" פרק נח – הזכרת העולם הבא תעביר מסר בלתי ראוי.

כי איך אפשר לומר שיהיה נזכר בתורה שום שכר, כאילו אמר שיעבוד האדם בוראו בשביל השכר ודבר זה אין ראוי לומר כלל ולפיכך לא נזכר בתורה עולם הבא, שהיה משמע לעבוד השם יתברך על מנת לקבל פרס ואין זה ראוי.

פרק ד. פתח לספקות

במדע, תיאוריה שלא ניתן לבדקה כדי להפריכה נחשבת "בלתי מדעית". זאת אומרת, אם התיאוריה אינה ניתנת לסתירה בשום תצפית אפשרית אזי אין דרך לבנות ניסוי אשר יוכיח או יפריך את נכונותה התיאוריה. כפי שרואים במקור הבא, טענו גדולי-מחשבה יהודיים כי הבטחתו של שכר אשר לא ניתן לאמת אותו אינה מוסיפה אמינות לתורה.

1. מהר"ל, "תפארת ישראל" פרק נח – "תורה" אינה עניין של ספקולציה.

...ראוי לתורה שיהיו דבריה מבוררים ונכרים לחוש העין עד שלא תוכל לדמות לה אחד מן הדתות שמבטיחים שכר עולם הבא דבר בלתי מבורר ובלתי ידוע לחוש, אבל דבר הבלתי ידוע לאדם והם בלתי מבוררים אין ראוי שייכנסו בגדר התורה, כיון שכל אחד יוכל לומר שבשכר תורה זאת יגיע לכם כך וכך, ובשביל כך זכרה התורה הטוב הגופני במה שהוא דבר נראה וברור, ואין ראוי להזכיר בתורה שכר רוחני שאינו מבורר לאדם והוא צריך להאמין.

נקודות לסיכום החלק השני:

- ☞ בהתחשב במקומה המרכזי של האמונה בעולם הבא במחשבה היהודית, מפתיע לגלות כי אין התורה מדברת על כך מפורשות. אף על פי כן, יש הסברים לכך. ראשית, ההבנה היהודית לגבי אלוקים השופט בצדק, בניגוד לחוסר הצדק הגלוי לעין בעולם הזה, מתחברת בהכרח לקיומו של העולם הבא, שבו הכל יהיה מוצדק. בנוסף לכך, כל מאמץ לתאר שכר רוחני במונחים גשמיים רק ימעיט בערכו של שכר זה.
- ☞ מוקד החיים שלנו צריך להיות מערכת יחסים עם הקב"ה, ולא המתנה לשכר בחיים אחרים.
- ☞ התורה נמנעה מהזכרתו של שכר רוחני משום שדבר זה עשוי להביא לערעור באמינותה של התורה, מאחר שאיש אינו יכול לאמת דבר המתרחש מחוץ לתחום הניסיון שלנו. לכן התורה מבטיחה רק דברים מוכרים כגון שלום ושלווה, שנוכל להעיד עליהם מתוך ניסיוננו.

סיכום השיעור

מה נוכל לעשות כדי להבטיח לעצמנו מקום בעולם הבא?

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא. גודלו של חלק זה תלוי ב:

1. קיום המצוות של האדם, הן מבחינת הכמות והן מבחינת האיכות (כולל נתינת צדקה וחיים בארץ ישראל).
2. לימוד תורה והוראתה וכן תמיכה בלומדי תורה.
3. השקעה בפיתוח האישיות, במיוחד בענווה, צניעות ושליטה עצמית.
4. הבנתם של שלושה עשר עיקרי האמונה וידיעתם.

האם יש לגויים מקום בעולם הבא?

כן, אם הם מקיימים את שבע מצוות בני נח.

מדוע אין העולם הבא מוזכר מפורשות בתורה?

יש מספר סיבות לכך:

1. קיומו של העולם הבא הוא מובן מאליו, אחרת לא נוכל להסביר את העובדה כי צדיקים רבים סובלים.
2. העולם הבא אינו מוזכר בתורה על מנת שלא יתייחסו אליו בפשטנות יתר או ימעטו בערכו.
3. מוקד החיים צריך להיות מערכת היחסים עם ה', ולא המתנה לשכר בחיים אחרים.
4. מאחר שאיש לא היה שם, קל מאוד לפקפק בקיומו של העולם הבא ובעקבות זאת להטיל ספק באמיתות התורה, אם היא מזכירה אותו.

מקורות מומלצים לעיון נוסף

חלק שלישי

הפרשנים אברבנאל וכלי יקר, ויקרא כו:יב

השיעור נכתב על ידי הרב דוד סדלי
ונערך על ידי צוות תכניות הלימודים של "מורשה".